

Falende overleconomie

A.F. VAN ZWEEDEN

Opperste symbool van onze overleconomie is sinds 1950 de Sociaal-Economische Raad. Wanneer de overtuiging veld wint dat het na de oorlog gegroeide semi-corporatieve model te kort schiet concentreert de kritiek zich op de SER. Dat bleek althans bij de forumdiscussie die de Economische Faculteitsvereniging van de Erasmus Universiteit op 11 november had belegd. De meerderheid van de forumleden was wel bereid toe te geven dat de SER nog enige betekenis heeft in de Nederlandse overleconomie, maar vond dat werkwijze en functioneren zouden moeten worden aangepast aan de veranderde omstandigheden. Zo meende minister De Koning van Sociale Zaken en Werkgelegenheid dat zou moeten worden geprobeerd om regels te ontwerpen die de partijen in de SER dwingen tot overeenstemming te komen in adviezen aan de regering.

Het voormalige kroonlid van de SER, prof. mr. W.C.L. van der Grinten, peetvader van de raad en van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, wipte de stroeve werking van de besluitvorming aan het feit dat de leden vertegenwoordigers zijn van belangengroepen. Hij opperde – niet voor het eerst – het idee om de SER-leden op persoonlijke titel zitting in de raad te laten nemen. Door de ongebondenheid aan een achterban zouden ze dan sneller bereid zijn tot elkaar te komen, zoals de commissie-Wagner heeft bewezen, die toch adviezen over het industriebeleid heeft uitgebracht waarmee beter viel te werken dan met de doorgaans verdeelde adviezen van de SER.

Inderdaad heeft het optreden van deze adviescommissie en het eigenlijk op niets anders dan de deskundigheid van de leden berustende gezag van haar adviezen aangevoeld dat er behoefte bestond aan een andere vorm van advisering dan het corporatieve SER-model. Het idee van SER-voorzitter De Pous om het werk van de commissie-Wagner te laten voortzetten door een SER-commissie was een begrijpelijke reactie, omdat de man die als de belichaming van de SER mag worden beschouwd, inzag dat de raad van zijn belangrijkste functie – zijn adviserende taak – dreigt te worden beroofd. Dat partijen in de SER voor eigen parochie preken en standpunten innemen die al vastliggen voor het advies is vastgesteld, is op zich niet inherent aan de opzet van de SER, maar een uitvloeisel van de wijder wordende kloof tussen de belangengroepen, die gebonden zijn aan het mandaat dat hun achterban hun wil geven. Paradoxaal is wel dat die kloof op bedrijfstakniveau onder invloed van de economische crisis juist kleiner lijkt te worden. Decentralisatie van het overleg over arbeidsvoorwaarden is een onvermijdelijk

gevolg van de sterk uiteenlopende economische ontwikkeling in de verschillende sectoren. De SER tracht als instituut op die ontwikkelingen in te spelen, bij voorbeeld door een andere, meer op de behoeften van het bedrijfsleven gerichte opzet van zijn Commissie Onderzoek Bedrijfsproblematiek (COB), waarbij opvalt dat geprobeerd wordt om los te komen van het traditionele bi-partite overlegmodel van werkgevers en werknemers.

De voorzitter van de werkgeversorganisatie in de metaal- en elektrotechnische industrie FME, ir. W.J. ter Hart, betoogde dat de tegenstelling tussen werkgever en werknemer voorbij is. Beiden zijn lid van één arbeidsorganisatie die moet trachten te overleven. Ter Hart ziet de onderneming als een soort familie die de leden een grote betrokkenheid oplegt. Hij heeft inderdaad veel in Japan rondgekeken waar deze gedachte sterker dan waar ook ter wereld leeft. Het Japanse harmoniemodel waar Ter Hart zoveel in ziet berust op een betrokkenheid die tot uiting komt in „levenslange” arbeidscontracten en senioriteitsregelingen. Daarin passen geen zelfstandig opererende vakbonden die voor de belangen van het arbeiderscollectief opkomen, maar ondernemingsbonden die het belang van de onderneming vooropstellen.

CNV-bestuurder drs. G. Terpstra huldigt opvattingen die dicht in de buurt van Ter Harts ideaal komen. Het CNV, zei hij, is al 75 jaar van mening dat de werknemers in de onderneming geïntegreerd moeten worden. De klassenstrijd is een gedachte die het christelijke vakverbond altijd ver van zich heeft geworpen, één van de redenen waarom een historicus als Ger Harmen sterk in twijfel trekt of het CNV wel een echte vakorganisatie is. Terpstra deelde ook de mening van Ter Hart dat afspraken op centraal niveau tussen werkgevers en werknemers niet meer voldoen, omdat de politiek daardoor een veel te grote greep krijgt op de ontwikkeling van arbeidsvoorwaarden. Het falen van het overlegmodel leidde in de afgelopen tien jaar tot herhaaldelijk ingrijpen van de centrale overheid. Pas het akkoord van november 1982 toonde aan dat werkgevers en werknemers elkaar nog kunnen vinden, maar daar was wel de dreiging van een nieuwe ingreep in de vorm van een adempauze voor nodig. Dit akkoord maakte ook de weg vrij voor decentrale onderhandelingen en vormde daardoor een breuk met het traditionele centralisme in onze arbeidsverhoudingen. Wanneer werkgevers en werknemers de overheid buiten de deur willen houden, zullen zij ook voor de komende jaren con-

sequenties moeten trekken uit dat historische Stichtingsakkoord. Dat kan inhouden – zoals de inhoud van de recente nota's over het arbeidsvoorwaardenbeleid van FNV en CNV al aantonen – dat zij verantwoordelijkheid op zich moeten nemen voor aanvullende sociale voorzieningen en voor werkgelegenheidsbeleid. De stelselmatige afbraak van het stelsel van sociale zekerheid door verlaging van de uitkeringsniveaus en inkrimping van uitkeringsrechten dwingt de vakbeweging de vallende gaten in de collectieve voorzieningen via cao-onderhandelingen op te vullen. Aan de ene kant wordt daardoor het bereik van collectieve arbeidsovereenkomsten uitgebreid, maar aan de andere kant de ruimte voor andere doelstellingen, zoals herverdeling van arbeid, beperkt. De functie van het centrale niveau bij de besluitvorming over de verdeling van de beschikbare ruimte wordt op deze manier verder uitgehouden.

Heeft het centrale niveau nog een functie in onze overleconomie? De tijd dat in de Stichting van de Arbeid nog werd gesproken over een centraal akkoord is al lang voorbij. Als de sociale partners nog tot iets komen zijn het tamelijk globale aanbevelingen aan cao-partijen. Minister De Koning zag als functie van de SER dat zijn adviezen, mits die op een behoorlijke meerderheid steunen, het kabinetsbeleid kunnen legitimeren. De minister was zo eerlijk toe te geven dat een sterk verdeeld advies hem de gelegenheid geeft zijn eigen zin door te drukken, terwijl hij ook erkende de SER wel eens te gebruiken om een bepaalde zaak uitgesteld of afgesteld te krijgen als daarover binnen het kabinet geen overeenstemming bestaat. Ik denk dat de regering in beide gevallen een oneigenlijk gebruik maakt van de wettelijke verplichting om de SER in sociaal-economische aangelegenheden om advies te vragen.

De SER is eens geconcipieerd als toporgaan van een puur corporatistisch model. Al is deze functie grotendeels verloren gegaan doordat het corporatisme nooit in dit land wortel heeft willen schieten, toch bestaat nog steeds de misvatting dat de SER een bepaalde vorm van democratie presenteert die Van den Doel overlegdemocratie heeft genoemd. De SER vertegenwoordigt niets meer of niets minder dan het bedrijfsleven.

Hij dient niet om het kabinetsbeleid te legitimeren; daarvoor hebben wij het parlement dat het volk vertegenwoordigt. De SER zal evenmin nog kunnen functioneren als de spil van een geïnstitutionaliseerde besluitvorming over het sociaal-economisch beleid, zoals De Pous zag in zijn beschouwingen over een indicatieve plan-economie en over een maatschappelijk kaderconvenant. In een tijd waarin de overheid haar rol in de verzorgingsmaatschappij wil beperken en de besluitvorming steeds verder wordt gedecentraliseerd, is geen plaats meer voor consensusvorming op centraal niveau. Het centraal overleg krijgt meer een speelveldfunctie waarin de partijen elkaars meningen, krachten en prioriteiten kunnen toetsen.

A.F. van Zweeden